

КВЕТКИ КРЫМА — МУЗЫКАМ БЕЛАРУСІ

«Да 50-годдзя Вялікага Кастрычніка, Беларускія артысты — крымчанамі — такія артысты моме...

Гонер адкрыцця «Тыдня беларускага мастацтва ў Крым» выпай на долю Дзяржаўнага сімфанічнага...

Пасляк Арджанікідзе пад Федасію. Клуб малы, а публікі многа. Мы размяшчалі проста на асфальце...

У гарадскім тэатры Еўпаторыі была выканана праграма з твораў Чайкоўскага: Чувстварлы сімфоні...

Добра прайшлі канцэрты сімфанічнага аркестра ў Ялце на летнім эстрадзе парку. У першым канцэ...

Другі канцэрт у Ялце быў незвычайны. У першым аддзяленні Дзяржаўнага сімфанічнага аркестра БССР пад кіраваннем В. Катаева выканалі сімфаніч...

Л. АУЗЕБАХ.

ЛЯ ВЫТОКАЎ МОВЫ

З чаровай іспытальнай групы вучоных Інстытута мовазнаўства ім Я. Коласа Акадэміі навук БССР і Інстытута слава...

Мова народа, як старажытныя пласты зямлі, якая захоўваецца і развіваецца ў працягу істотнага...

Адапты думкі адносна славянскага прададзіны ў навуцы па...

А. Зайцаў за работай.

Вось ужо шэсць гадоў я вяду ні не з дня на дзень уважліва і з цікавасцю саду за творчым ростам Анатоля Зайцава — маладога графіка, выхаванца Беларускага тэатральна-мастацкага інстытута. Сялета ён абараніў дыплом.

Я памятаю ўсе дыпломныя работы графіка — вышуканую нашуша інстытута. У большасці гэта вялікія цыклы ілюстрацый, прызначаныя для пазнава на выставачных галерэях. І таму было вельмі радасна, калі, нарэшце, у якасці дыпламнага ў аб'ект кнігу, сапраўды (хоць яшчэ і не надрукаваную) кнігу, дзе да скаротана прадуманыя і зроблены ўсе элементы афармлення, пачынаючы ад вокладкі і канчатым літаратурным Уласна, гэта і вымушана яны пісаць пра работу маладога мастака асобна.

А. Зайцаў праілюстравалі народныя прымаўкі. І гэта не выдалося проста прыкладна, а перадаваць кравяныя работы маладога мастака, яго сталае захапленне творчасцю старых рускіх майстроў, яго пільную увагу да народнай творчасці, я пераказваю, што выбар гэтай тэмы для А. Зайцава зусім натуральны.

Перад маладым мастаком паўстала ў гэтай рабоце складаная задача — вылучыць з сродкаў аб'яднана ў адно пэрае розныя па...

ПАКАЗ НА СТАДЫЁНЕ

У мінулым суботу і недзелю на з'яўленым полі мінскага стадыёна «Дынама» адбыўся вялікі тэатральна-аперавы паказ «Гаворыць Масква», падрыхтаваны тэатрам масавых паказаў Роскандэрта. У гэтым свегаасоблівым спектаклі прымалі ўдзел вядомыя майстры сцэны, артысты кіно і драмы, спевакі, балетны ансамбль, эстрадныя выканаўцы. У масавых сценах было знята больш дзюха тысяч чалавек.

На здымку: выступае група балетнага ансамбля. Фота С. ТРЫГУБОВІЧА.

БАПАДА ПРА ПАРТРЭТ

Націжка ўваўці сабе, як гэта было. Пра тое, што ён умее малюваць, ведаў усея дзіцці дом. Ён ішоў на вяршыню гары, глядзеў па расквітнутым уздзе сцяно, і на паперы з'яўляліся вуліцы і дамы. Ён успамінаў сваё бачэнне і па памяці малюваў іх. Якую ахвоту паіраваў таварышам...

Але была ў Я. Шыхмана мара. Яна, чапуюна, саму-тату здавалася хлапачкай і смелай. Але ён заплюшчыў вочы і бачыў сваю будучую работу — партрэт Уладзіміра Ільіча Леніна...

За яго работою сечылі і выхаванцы, і выхаванцы, Памірагі, чым маглі: знаходзілі фарбы, гандзель, фанеру. Ён раскладваў перад сабою фатаграфіі і выразаў з газет і часопісаў з партрэтамі Ільіча. Вельмі шкадаваў, што не давялося ў жыцці бачыць праўдзівае, але ўдзельнічаў у ягоў сабе яго добрыя, трохі прыжмуреныя вочы, высокі і чысты лоб, усмешку. Ён быў хлапчуком, ніколі не вывучыў жыцця, але ведаў галоўнае — такі партрэт нельга намалюваць дрэнна.

У жніўні 1930 года дэлегацыя выхаванцаў Юр'явіцкага дзіцячага дома прынесла партрэт у райком намасмола (тады Юр'явічы былі раённым цэнтрам). Уручыў яго скартату аўтар — Я. Шыхман.

Мінула трыццаць пяць гадоў... У Юр'явічах, вялікім старажытным сяле пад Калінінскім, гэцісны гаспадары абвясілівае пакажуць вам двухсотгадовы касцёл на вяршыні гары — ім размяшчалі дзіцці дом; працягнуў па месцах аркадэлічных раскопак — тут знойдзена стаянка перабытнага чалавека; запрысяць пакупкаў у малаўлічым возеры Літан. А калі гаворка зойдзе пра гісторыю сцэны — тут яе стваріла вывучаючы — іст пазнаёміць з мастацтвам. Аляксандра Пятровічым Гарчэнкам, адным са стваральнікаў і грамадскім дырэктарам школьнага музея.

Я трываю там у руках рэчы старажытнай даўнасці — скарбы, каменны наважнічкі стрэл, разгэляў бліні і чаралы мамантаў. Але, як і ўсе неведзаныя музеі, больш за ўсё прастаяў я л партрэт Ул. І. Леніна. Ён выкананы мастацкімі фарбамі на фанеры і мае аформленне двухмэтровую вышыню.

Партрэт Ільіча да самай вайны знаходзіўся ў калгасным клубе. Тут адбылася скарды, тут прымаўлі ў півнеры.

...Фашысты Рыгор ужо недалёка ад сцяла, калі калгаснік Юр'я Іванавіч Паташка рэптам успомніў — партрэт... Ён бачыў яго ў клубе, значыць, не паспелі вывезці. Яго дом — побач з клубам. Праз мінуўе ён быў там. Так і ёсць — партрэт на месцы. У зале пуста. Кімчак каго-небудзь на падлогу — зойм шмат часу. Прыўзнуў партрэт — шкідзі, прыгнуўся, півнаў на плечы, асцярожна вынес з клуба. Дома памігала жонка — загернулі партрэт у мешкавіну, у паперу, падлілі на гаршчык, абражыліва паклілі і завалілі саламаю.

У той жа дзень у іх доме пасяліліся гітлеруцы.

Пацягнуліся дні акупанцаў. Фашысты іны раз ладзілі на гаршчык — і тады замірала сэрца ў Рыгора Іванавіча. Не за сьбе, за сьмак дарагое, што было ў яго дом. Узлазіў і ён у патак на гаршчык, праверыў, ці ўсё ў парадку. Зрэшты, гэта было лішне — калі б фашысты зналі партрэт, не далі б гаспадару і кроку ступіць.

Не даўлі Рыгор Іванавіч да вызвалення — у 1943 годзе скарты яго тым. Ніког не прасіў перад смерцю, толкі скарты жонцы:

— Хутка кашы прійдуць. Берэжы партрэт...

Зберагла і праз некалькі дзён пасля вызвалення Юр'я партрэт Ул. І. Леніна зенуў свае месца ў клубе. Надаўна ён перададзены ў школыны краязнаўчы музей.

...Мне б вельмі хацелася, каб гэты радкі трапілі на вочы Я. Шыхмана. Няхай ведае ён, што памятаюць яго ў Юр'явічкі.

Д. РАДЗІНСКІ.

Э. МІЛОВА КІНАСТУЖКА ДАЎЖЫНЁЮ Ў ТРЫЦЦАЦЬ МІНУТ НАВЕЛА Ў КІНО

ГІСТОРЫЯ літаратуры ведае многіх майстроў мастацкага слова, якія аддавалі свой талент апаваданню, навае. А вось у кінематографіі паралель гэтаму з'явіліся і іншыя назвы. Можна смела ісці ў заклад, што вы не успомніце ніводнага сцэнарыста або рэжысёра, які выбраў бы асноўным у сваёй творчасці жанр кінанавае.

Як і ў планах студый, так і ў рабоце нашых кінематографістаў навае — з'яна выпадкова, ніхто не займаецца сістэматычна іх тэарэтычнай, ні практычнай распрацоўкай гэтай жанры. Як правіла, рэжысёр, дэбютаваўшы больш або менш удаля кароткаметражным фільмам, абараніўшы дыплом, паказваючы належны ступень прафесіяналізму, якая дазваляе без асаблівых рызыкаў дапусціць яго да «сапраўднай» работы, з лёгкай душою расцягвае са сваім першым. Больш таго, ён імяцца забывць гэтую першую старую свай твораці. І часта ў яго ёсць для гэтай слухнім падстава.

Пісьменнік, вырашчаны пісаць апаваданне, а не шматомуму з'яна, зыходзіць звычайна не з таго, што ў яго малавата паперы і запіс чарніла ў аўтарчых невадзікі, — яго адунай кіруюць тэма, сюжэт, матэрыял і, нарэшце, скартынасць да гэтай жанры. Між тым, малады рэжысёр бярэцца за адмыккі кароткаметражнага фільма не таму, што гэтая вымагае яго творчя натуры — проста яму не давяраюць вялікай колькасці плёнкі. Таму ён заклапочаны ў першую чаргу тым, каб з'яніць скартыны пэўнага метражу, а пасля — тэма, якая хваляе яго. Ну, а студыя не хоча рабці кароткаметражкі, бо іх цяжка з'янаваць; кінарэжысёр нявядзіва сустракае ане-стандартнымі памеры навае.

Зразумела, нельга не ўлічваць фінансавы бок справы. Але да тае пра, пакуль ён будзе гадоўны, «кіручы», кароткаметражны фільмы не ўзнімаюць вышэй першай спробы пра, і студыя будучы неахвотна прадаваць над імі.

КАРОТКАМЕТРАЖНЫ фільм, хоць павольна, але ўсё ж праоуваецца на вялікі экран. Вось і на выдану правадзеным ІВ Міжнародным кінафестывалі ў Маскве побач з конкурсам поўнаметражных фільмаў праходзіў у Доме кіно агляд работ «малаго» экрану. У ім прынялі ўдзел усе прадастаўлены на фестывалі фільмы СССР і Югаславіі, Канады і Кубы, Польшчы і Дэмкратычнай Рэспублікі В'етнам. Вялікім поспехам, не горш за поўнаметражныя скарты, карысталася 30-мінутная навае «Двое», знятая маладым рэжысёрам Міхаілам Богінам на Рыжскай кінастудыі. Друк аднадушна адзінаў май-старскага і скартынага вырашчяня гэтай невадзікага фільма.

Прычына апаваданне... Псіхалагічны знод... Партрэтная замаўе-

ка... Фільм-верш, фільм-роздум, фільм-маналог... Якія разнастайныя формі і адценні навадзіцкай формі, якое шырокае кола не тэм, для вырашчяня якіх няма патрэбы ў традыцыйным паўтары галінах, у традыцыйным наборы элементаў кінематографічнага апавадання. Якая прастора для пошукаў, для эксперыменту!

Між тым, сёння навае на экране — усёго толкі скаротаны, адлапаваны варыянт поўнаметражнага фільма. Як часта ўсё з'яна ўздымаюць «навадзіца мываволі»: «Эх, далі б мне разгарнуць частак на востом!» А ў той жа час ён не ўмее выкарыстаць увесь заряд вельмі шмідзі троххвосткі. Таму што ні драматургія, ні рэжысура не шукаюць пакуль што асноўных законаў пабудовы і стварэння кароткаметражнага фільма. Адаў з буйнейшых нашых кінарэжысёраў Югэн Габрылювіч не раз адзначаў, што мы мала думаем пра сілу эстэтычнага і грамадскага ўздзеяння такога жанру, які кінавае. Навае сумшчае ў сабе магчымасці апаваданнага, мастацкага абагульнення і разам з тым хуткага вадугу на хваляуючыя пэтані сучаснасці. Дыстанцыя асабавяня жыццянага матэрыялу для чалавек карацейшая. І гэта не значыць, што не ізаіна-мастацкае ўздзеянне будзе менш значнае, чым у пэўнага «шаркоўка». Прыклад таму — лепшыя ўзоры гэтай жанры (на жаль, не такія ўжо шматлікія): «Апавідава» Ю. Вышыньскага, «Каток і скартыка» А. Таркоўскага, «Лесіца» Э. Касяна, «Зімі дуб» М. Кожына. Усе яны вызначаюцца глыбіняй і арыгнальнасцю мастацкага вырашчяня, свеаасабавісцю і існасцю задумі, майстарствам выкананя.

БЕЛАРУСКІЯ кінематографісты не засталіся ў баку ад асабавяня гэтай досыць цяжкай галіны экраннага мастацтва. Студыя «Беларусьфільм» за апошнія гады стварыла да дзесятка кароткаметражных фільмаў — зборнікі «Апавідава» пра юнацтва, «Мадэльскі летуценнік», кінанавае «Мост», «Сталыя каліска» і іншыя. У большасці — гэта дэбюты. Упершыню прагучалі ў іх галасы рэжысёраў Віктара Турава, Ігара Дабралюбава, Барыса Сцяпанавіча, апэратара Юр'я Марухіна і Анатоля Забалоўскага, сцэнарыста Аляксандра Макевіча. Над гэтымі фільмамі праваўлі і больш вопытныя сцэнарысты — М. Фігуроўскі, П. Васілеўскі, А. Аўдзееў, І. Пікавіч. І сёння можна падаць ужо над знаходкамі і намысламі, над стратамі і поспехамі, над асабавісцю навадзіцкага жанру на прыкладах хоць бы беларускага экрану.

Навае — самая кароткая па часе экранная форма. Яна можа абмежаваць свой сюжэт імяненнем, але расказаць пра пэлае жыццё чалавека. І ўсё ж ізаіным для навадзіцкага жанру сюжэт адной пазае, аднаго ўчанку, адной сітуацыі, якія раскрываюць ізаіну, характар героя з найбольшай пэўнасцю. Пэрагужанасць фабулы, якая вельмі стамае і ў поўнаметражным фільме, зусім праіпаказана навае. Нават самай прыгодніцкай. Нездарма з «Сорак першага» Рыгор Чухрай зрабіў поўнаметражны фільм, хоць сам сюжэт, пры ўсёй скартынасці характэрнага героя і іх уземаадносін, мацней прагучаў бы ў навае. Імяна таму найбольш праласнымі, завершанымі атрымалі карціны «Мост» І. Дабралюбава, «Сталыя каліска» А. Грачыхі па сцэнарыі А. Макевіча, «Скартар ужом» Б. Сцяпанавіча.

Гэта фільмы зусім розныя па тэме і рэжысуры. Але прышчы манапавінасці дзеяння правадзены ў іх найбольш паслядоўна. Немала выйгрышных момантаў мог з'яніць Барыс Сцяпанавіч у пачатковых эпізодах фільма — у тым самым камсамольскай аўтэці, і ў скарты на полі. Але ён вырашае іх дакачліва, бо яны патрэбны толкі для абмаўляючых сітуацыяў, для стварэння атмасферы часу. Затое як разгортнуць, шчодрэ, «выкладваюцца да апошняга», правадзіць ён ключавую сцэну — расстрэл! У ёй скартынтравана ізаіну рэчы, яны асвятляе ўсё апаваданне. Адаў з унікае і яго створчасць, суразмернасць, сапраўднае мастацтва.

Усё першая павліна фільма «Мост» мякка, спаваля маеюе характар падлетка, яго ўземаадносін са светам, падрыхтоўваючы той адзіны эпізод, які раскрывае мастацкую задуму аўтара. Гэтай задачы пэраправадзаны і рытм апаваданна: нетаропкі, нават трохі запаволены ў пачатку, ён непрактычна набірае тэмпу і дасягае найвышэйшага напружання ў скарты гонкі і вырашчяня дзятчкіна. Апошняя сцэна не ўспрымалася б так моцна і значна, калі б ёй папярэдзілі напоўнены дзеіненнем моманты. А ў навае «Прачы» (сцэнарысты Ул. Караткевіч і А. Аўстрабаў, рэжысёр С. Браўдэ) не ўлічана гэтая патрабавае жанру — востэ замест апаваданна пра пачуцці і думкі чалавека на вайне, да яшчэ ў непаўторных умовах партызанскай барацьбы, — мы ўбачылі, так сказаць, тэхнічны бок адной з ваяенных апэрацый, і пэраправадзіў да дзеіненню выпадку. Далі заскартылі ад аўтара і ад гледачоў унутраны скарты твора. Аўтар усё здаваўся важным і невадходным — як герой рапартажу, і які паўзучы, і як скартыць у хвае, і які імяна чынам закладоваць міну. Але гэтыя дзеіненні абвясваюцца толкі для таго, каб прадамастраваць вельмі агульную думку аб гераізме і гуманізме савецкіх людзей. У выніку — навае, якая, здаваўся б, павліна быць асабавіа дынамічна, атрымалася навадзічый сумна.

Умеіне адбраць — навадзічый важнае ў рабоце над малой формай. У паўгадзінавай навае не хапае месца для разгортных пралагаў, матывіровак, падрэзкіх інфармацый. І кожную сцэну трэба шмат разоў вывешча на вагах ізаінай задумі, скарты, мастацкага густу. Нам уяўляецца, што недахопы такіх розных па тэме і мастацкім узроўні навае, як «Зорка на спражы», «Далі клічача», апроч іншых прычынаў ішчэ тлумачача і імяненнем асабавіа архітэктоніку тэмы і жанру. Часам маладым кінематографістам здаваецца, што работа на стварэнню сітуа-

цыі, адборам матэрыялу, пабудове характэраў — справа дугараднага. Усё намаганні яны прыкладваюць толкі да таго, каб праваіць сваё індывідуальнае бачанне і манеру ў фармальным прыёме, у стылістыцы фільма. Гэта здаваецца ім галоўным. І вось атрымліваецца, што па добрым апаваданні вялікага пісьменніка зольным малады рэжысёр і такі ж зольным малады апэратар змажуць карціну няясную па думцы, аформіную па ладу, у якой прыём апаваданна неарганічны, іны раз праітэляны зместу.

Калі дакладна задумаць, тады дакладна вызначыцца і жанр, а ў кароткаметражным фільме маюць значэнне і адценні жанру. Між тым, нават прыблізна не вызначыў жанр большасці разгаворных намі навае. Нават тады, калі сюжэт і матэрыял думкуючы стыл і тон навае — выбар жанру адвольны і вывадковы. Напрыклад, фільмы «Памілка» і «Далі клічача» глядзяцца без ценю ўсмыслі, у той час, як сітуацыі там аўна хваляючыя.

Усё гэта даляна не прыватнасці, які можа здацца, бо з іх складаецца тэма і скарты фільма. У поўнаметражнай карціне некалькі ўдалых эпізодаў могуць «выраваць» балазе, нягледзячы на хібы, раскрываюць аўтарскую думку. А ў навае ўсё па відзі, і не ўсё ў большай ступені задежыма ад суразмернасці, арганічнасці ўсё іх элементаў. Навае кароткая, таму кожны яе кадр навае мае значэнне эпізода, нясе вялікую скартына і астытучую нагарку.

Трэба сказаць, што дэталі ў навадзі навае навогу не шантуе. Вяліка, дэталі ў любым мастацкім творы — заўсёды існаваць знаходка, якая памігала каротка, глыбока і, якая вывешча галоўную думку, рысмы характэра, час, месца дзеяння. Тым большую каштоўнасць яна навае ў навае, дзе час і скарты вырашчяня абмежаваны. Удала знойдзена дэталі, выкладваючы ланцуг яркіх асацыяцый у гледача, зольна раскрутачы і расказаць больш, чым скарты невыразных учынкаў і доўгіх службовых дыялагаў. Напрыклад, у той жа, на наш погляд, вельмі удадалі, зняты ў адзіным пэтычным настроі навае Ігара Дабралюбава знойдзена дэталі-смавал, якая дуодзіна і вобразна гаворыць пра летуценні хлапчука, пра парыванні яго ў жыццё вялікае, нявяданае. У апошнім кадры, ужо расставішыся з героем, мы бачым з вышні імяккую пільны ракі і раптам заўважаем, што астравок са скартынае яе падобны на карабель...

Матэрыялы пытанні работы кінанавадзіста. Думаецца, што з кожным годам, з вывадам на арбіту новых жанраў і форм кінематографічных твораў, з ростам уадаельнай вагі і вопыту дэталі перадачы ў тэлебачанні, навае будзе набываць усё больш важнае значэнне і прыцягваць увагу ўсё больш шырокага кола нашых кінарэжысёраў, апаэраў. Спадзімся ў паўвадзінае гэтай антыматэрыяльнай думкі зноў-такі на словы Я. Габрылювіча: «Усё разнастайнасць прыёмаў і тонкасці гэтай жанры, высокая культура яго, будзе, вядома, асвоена савецкімі кінанавадзістамі.

На чацвёртым міжнародным Маскоўскім кінафестывалі ішчэ не было беларускіх кінематографістаў сярод уадаельнікаў конкурсу кароткаметражных фільмаў. Спадзімся, што на наступным фестывалі яны зольнець з годнасцю прадастаўляць беларускі кінематограф.

даі, самая складаная як па ўнутранаму стану, так і па навадзіцкай. Асноўная група з трох фігур нясе ў сабе рысы манументальнасці. Фігуры аб'яднаны чымсьці вельмі спакойным і вельмі вялікім. У той жа час кожная фігура — наіраўтны, індывідуальна па сваёму ўнутранаму стану.

Усё ліст вельмі светлы і праэрысты. Гэта дасягаецца ўважэннем густой чорнай пільны, якая і выклікае на кантрасте адчуванне чысціні і скартыстасці тону. Дакладны гэтаму ад іста павявае снапоком і ішчэй. Тут, як ні ў якой іншай ілюстрацыі, дакладна знойдзена арганічная сувязь прышчыў з адлюстраваннем. Шыфт як бы ўіснаваў у само адлюстраванні і становіцца яго неадэмнай часткай.

А вось яшчэ адзін ліст — «Дзе ара сонна, там хвае трышча». Тэма вырашчяецца перакарнальна. Усё ліст будзе на кантрасте; усё пер — стомленыя фігуры арагата і іны; унізе — трактары ў вырашчяня, прутым рытме руку.

Хочацца сказаць пра адну, на мой погляд, важную дэталі: пра тое, як «працуюе на вобраз» узарная глеба ў гэтай гравюры. Наварэ (сонна) амяля адлюстравана быццам у моцным супраціўленні. Яна непадатлівая, апаэраюна кожнага сантыметра яе дэцна потам і крывае. А ўнізе — пераможана ямяля; і рытмы шырхы ішыя, больш плавны і падацівыя.

Выраоны ліст з ілюстрацыяй «Леніні дзень год корыці». Аўтар камаваць чалавек і яго праца, прыгаворваючы працы.

Меші улаўля лісты — «Хто хвае чота» і «За наша жыта».

змесце, па значнасці, па сваёму ўнутранаму рытму прымаўкі. А. Зайцаў узяў для афармлення не гатовую кнігу, а правадзіўшы багата матэрыялу, многа перадамаўшы, сам выбраў прымаўкі аб прычы і міры. Такім чынам, ён з'яўляецца як бы ўкладальнікам зборніка.

Кожны, вядома, разумее, як цяжка ілюстравач прымаўкі. На першы погляд, іны такія «ненувадленчыя». Між тым, А. Зайцаў імянецца не проста праілюстравач, іх, а ўважліва ў іх сродкам вылучае мастацтва і раскрывае самую сутнасць вуснай народнай мудрасці. І, што вельмі важна, малады мастак стварае кнігу як навадзіца мастацкі арганізм, які не можа існаваць, калі адзінаў хоць

А. Зайцаў сапраўды разумее і любіць кнігу.

Мне вельмі падабаюцца вокладкі. Яны з густам аздаблены і адразу ствараюць уадаельнае святло-наста афармлення кнігі.

Дэкаратыўны фантызізм у тытульным развароце — свеаасабавівае прапалюды, якая падрыхтоўвае гледача (чытача) да больш складаных вобразаў. Ён разам з фарэамам стварае атмасферу народнага вобразага ладу.

Я лічу ўдалым, што кожная прымаўка вырашчана ў развароце. Калі мы ў думках пагартаем старонкі гэтай кнігі, дык перакарнаем, што разварот будзеца тады, каб палосная ілюстрацыя ў ім выканала ролю паўны пры чытанні

раводзіць нас зноў да асноўнага — да ілюстрацыі.

Такім чынам, пачынаючы ад галоўнага, чытач пераходзіць усё этапны, якія глыбей вывешчуць гэтае галоўнае, і зноў вяртаецца да яго. Такі рух утварае свеаасабавівае пільнасцю рытм, які прапалюца ўсё кніга. На мой погляд, гэты рытм — аснова, якая аб'ядноўвае кнігу.

Можна смела сказаць, што ў гэтай пабудове — вялікая вартасць кнігі. У гэтым — яе кампазіцыйная задумка.

Я ўжо казаў, што аўтар імякнецца праілюстравач у сутнасць прымаўкі і зрабіць зрынаючы тое, што з'яўляецца яе скарты.

Вось, напрыклад, ілюстрацыя да прымаўкі «Гэта не пільнаць пераніваць». Тут кожны шырхы, кожная лінія вельмі вывешча скарты. Усё гравюра як бы сатана з танчэўных сярэбраных літак. Сярэбраны тон гравюры надавае каруны, ён іграе і перавадзіца. Ліст вельмі музычны. Застаўца, застаючыся элементам дэкаратыўнага афармлення, які бы акампаінуе асноўнаму пластычнаму тэму.

Найбольш дасканала і па вывешчана мове і па кампазіцыі — ілюстрацыя да прымаўкі «Путышчы воля, чалавеку мір». Яна вырашчяецца ў інакшым ладае, чым папарацыя. Гэтая ілюстрацыя, ба-

даі, самая складаная як па ўнутранаму стану, так і па навадзіцкай. Асноўная група з трох фігур нясе ў сабе рысы манументальнасці. Фігуры аб'яднаны чымсьці вельмі спакойным і вельмі вялікім. У той жа час кожная фігура — наіраўтны, індывідуальна па сваёму ўнутранаму стану.

Усё ліст вельмі светлы і праэрысты. Гэта дасягаецца ўважэннем густой чорнай пільны, якая і выклікае на кантрасте адчуванне чысціні і скартыстасці тону. Дакладны гэтаму ад іста павявае снапоком і ішчэй. Тут, як ні ў якой іншай ілюстрацыі, дакладна знойдзена арганічная сувязь прышчыў з адлюстраваннем. Шыфт як бы ўіснаваў у само адлюстраванні і становіцца яго неадэмнай часткай.

А вось яшчэ адзін ліст — «Дзе ара сонна, там хвае трышча». Тэма вырашчяецца перакарнальна. Усё ліст будзе на кантрасте; усё пер — стомленыя фігуры арагата і іны; унізе — трактары ў вырашчяня, прутым рытме руку.

Хочацца сказаць пра адну, на мой погляд, важную дэталі: пра тое, як «працуюе на вобраз» узарная глеба ў гэтай гравюры. Наварэ (сонна) амяля адлюстравана быццам у моцным супраціўленні. Яна непадатлівая, апаэраюна кожнага сантыметра яе дэцна потам і крывае. А ўнізе — пераможана ямяля; і рытмы шырхы ішыя, больш плавны і падацівыя.

«ХОЦЬ МАЛЫЯ, АЛЕ ЧАЛАВЕК!»

Інтэрв'ю з Янкам Маўрам

ТРЫ ЗАЎВАГІ

Вельмі правільна робіць рэдакцыя газеты «Літаратура і мастацтва»...

Широку гаворку аб праблемах нашай дзіцячай літаратуры. Спраўды, ёсць аб чым пазавваць, ёсць аб чым паспрачацца.

Што перш-наперш кідаецца ў вочы, калі знаёмішся з некаторымі дзіцячымі кніжкамі, ў прыватнасці, з апошнімі? Аднастайнасць і сюжэтаў, і гераюў.

Браняверны, шпінны і вучні ў час летніх канікулаў — вольна асноўныя героі большасці дзіцячых апавесцей. Апраўдуецца гэту аднастайнасць цягай дзяцей да рамантычнага, тым больш, што сапраўдны рамантызм у падобных кніжках вельмі і вельмі мала.

Гэтая аднастайнасць тым больш прыкрая, што ў нас не ўзяты ніякі літаратурны, у тым ліку і ў дзіцячы, багаты пласты нашай гісторыі. Напрыклад, у нас няма цікавых і сапраўды мастацкіх кніг для дзяцей пра вялікіх сынаў нашай народнай гісторыі.

Другая мая заўвага тычыцца зноў-такі гераюў дзіцячых кніг. Нежыццёвыя яны, тыя хлопчыкі і дзяўчынкі, што дзейнічаюць на старонках многіх кніг нашых дзіцячых пісьменнікаў. Не дзеці, а нейкія безбачлівыя фігуры. І звычайна на іх называюць імямі герояў апавесцей жыццём у іх вядзючы сведце, не ў сапраўдным жыцці, а ў лялечным кутку.

І трэціе — ніякі літаратурны ўзровень многіх дзіцячых кніг. Шмат ішчэ кніг прымытальных, шаблонных, агонепавучальных. Уражанняе такое, што пісьменнікі нібы зноў робяць героя ўвасабленнем зла (ці наадварот) і кажа дзецім: не бярэце (ці бараніце) прыклад з яго.

г. Слуцкі.

Рэдакцыя «Літаратуры і мастацтва» зварнулася да старэйшага дзіцячага пісьменніка Беларусі Янкі Маўра з просьбай прыняць удзел у дыскусіі аб праблемах дзіцячай літаратуры.

Янка Маўр. Якое роднае, блізкае, хоць, можа, па гучанню і не дужа насака імя! Успомніш яго — і адразу апынешся ў вялікім і цікавым свеце, што завешча маленствам.

Гарызонты гэтага самога сабе вельмізмага і поўнага таямніц свету неабдымна і неаглядна расцуюрацца захапляючымі — «не дзяржаўскімі» кнігамі, на вокладках якіх стаяла імя дзіцячага чараўніка, славутага падарожніка, бывала марак, выдатнага гісторыка, дасціпнага, надзвычайна вясёлага чалавека — Янкі Маўра.

Гэта было ў кожнага хлопчыка і дзяўчынкі, было ў кожнага новага пакалення, пачынаючы ад таго, чыё дзяцінства прыпала на дваццатыя гады. Прыходзілі пасля новыя пакаленні юных, няўрочлівых, і адным з першых капітанаў іх падарожжаў і летуценняў заставаўся ўсё той жа дзіцячы чалавек — Янка Маўр. Заставаўся і застаецца.

Было гэта і ў мяне. І, прызнаюся, я з хваляваннем ехаў на сустрэчу з чарадзеям маленства, ехаў узвільніць і адказаць на тыя некалькі пытанняў, якія загадаў падрыхтаваць у рэдакцыі.

На дачы ў Гарадзішчы мяне сустрэў вясёлы, дасціпны і, нагледзячы на паважаны ўзрост — Іван Міхайлавіч пайшоў вясёлым і прыгожым чалавек. Ён бліскуча тоўстымі шпінцамі акулараў і, тоячы ўсміхнуўся, спытаў:

— Першае пытанне будзе, пэна, традыцыйнае. Нешта накістаў: «Паважаны Іван Міхайлавіч, як вам вядома, наш газета пачала дыскусію аб праблемах дзіцячай літаратуры. Хачелася б пачуць, якія ў вас адносіны да гэтай дыскусіі, што б вы хацелі параіць рэдакцыі і ўзвядзючым гаворкі?»

Ага, багу, што ўгадаў. Дык без літасці трэба толькі вітаць. Дзякуй богу, як кажучы, што дажыў я да такога часу, калі літаратуры для дзяцей уздымаюць такую ўвагу — нават наладжваюць спецыяльную дыскусію. Вось і кажу табе: яе трэба толькі вітаць. Хаця, шчыра кажучы, лепш было б, каб гаворка аб літаратуры для дзяцей вялася заўсёды, а не толькі ў часе дыскусіі.

Вы, відаць, чакаеце ад мяне нейкіх «салідных» тэарэтычных і прыкладных высказванняў аб беларускай дзіцячай літаратуры. На жаль, нічога новага ў гэтай справе я скажаць не магу. Магу толькі раскажаць пра некаторыя практычныя назіранні. Вось, скажам, нядаўна я слухаў перадачу нашага радыё аб планах выдавецтва «Беларусь». Перадача была вялікая, грунтоўная. Аб раманам, апавяданнях, зборніках; аб пазіі ішла гаворка і... хоць бы адно слова аб дзіцячай кніжцы! Акурат, як было трыццаць-сорок гадоў назад.

Памятаю, у 1934 годзе, перад першым «зездам» савецкіх пісьменнікаў, старшыня нашага арганізацыйнага камітэта М. Клімовіч неж спытаў мяне:

— Ці праўда, што ў вас ёсць выдатныя кнігі? — Есць, — кажу, — нават некалькі.

І калі я прыніс яму калія кнігі, дык ён доўга не мог супакоіцца і ўсім раскаваў аб сваім «кадрышчы».

І не дапа: першую рэспонзію на сваю «стаўсеісную» кнігу («Амокс») я прычытаў толькі праз некалькі гадоў пасля выдання. Дзі і то ва Украінскай газеце, калі кніга была перакладзена на украінскую мову і выдана ў Харкаве. А з «дарослым» творам нічога палобнага быць не магло.

Я, вядома, не думаю, што і цяпер можа быць такі казус, але дапускаю, што сляды гэтай «дыскрымінацыі» дзіцячай літаратуры застаўся.

засталася. Пэна ж, і дзіцячы крытыкі нашы не дужа пэсіўныя сваёй увагай дзіцячю кніжку. Маўра, мава што можа даці накрэмзашы. Яно, канечне, можна праігнараваць, але ж і іраінаваць нельга было б, каб долі праўды ў гэтым не было. Як рэдактары ставіліся, так і крытыкі. Кніжка для дарослых, «сур'езная» кніжка — гэта іх хлеб, тут не сорамна і добра не пажавачы, каб дайсці да смаку. А дзіцячым... Што тут, маўляў, жаваць, калі яна і так перажована? Дык воль я і кажу, што вельмі добра гэта — шырокая гаворка аб кнізе для дзяцей, аб праблемах літаратуры для малых і падлеткаў. Вось толькі калі яна будзе, гэтая гаворка, пачаткам сапраўднай увагі і цікавасці да «дзіцячай» літаратуры з боку нашых крытыкаў, стаўнікаў, усёй грамадскі. Заўсёды увагі і цікавасці. Вельмі добра было б.

Іван Міхайлавіч на хвіліну змаў, кае, задумваецца, пасля падумае галаву і, усміхаючыся толькі вачыма, кажа:

— Ну, давайце воль пытанні. Можа ж, вы не дужа строгі экзаманатар, можа ж, і спраўлюся.

І падаю лістак з надрукаванымі на ім пытаннямі, адказ на якіх хацелася б пачуць ад Івана Міхайлавіча. Ён паваіі прычытае іх, некаторыя пачынае для сябе, пасміхаецца, твар сур'езны:

— Баюся, што на такіх пытаннях я эржусь. Бачыце, апошнім часам чытаць мне цікававата, дык я не дужа ў курсе спраў. Чытаў толькі сёе-то. І калі адказваць на пытанне аб нашай сучаснай «дзіцячай» літаратуры, дык магу сказаць толькі некалькі слоў. Па тым, што мне ўдалося прычытаць, адчувашца, што ад апошніх гады наша літаратура для дзяцей стала больш дарослай. Так сказаць, падрастала, пастаяла. Хлопцы прыходзяць ілпер у літаратуру адчуваючы, разумючы. І гэта сказаць на ўзроўні іх кніг. Гэта вельмі добра, гэта радасна і прымна.

Гаварыць канкрэтна пра каго-небудзь, мусіць, не варта, ды і цяжка мне, практыку. У артыкулах, якія былі надрукаваныя за час дыскусіі, ужо шмат пра каго сказана, сказана падрабязна, і яшчэ, трэба чакаць, будзе сказана. Мне ж хочацца проста адзначыць воль гэту агульную адзнаку — пастаяленне нашай літаратуры для дзяцей. Я ўспамінаю той час, калі пачынаў сам. Тады шмат хлопцаў прышліў у літаратуру, у тым ліку і ў літаратуру для дзяцей. Хлопцы былі здольныя, але многіх не хапала элементарнай адукацыі. Ішла ў літаратуру, як кажучы, ад саіх, ад каскі...

Іван Міхайлавіч прыгадавае тыя часы, прыгадавае сваё маленства і юнацтва. Я слухаю і слухаю, як зачараваны. Іван Міхайлавіч раскавае гэтак жа цікава, як цікава піша свае творы. Ён гаворыць, успамінае розныя выпадкі са свайго багатага на пазіі і ўражанняў жыцця, і я лаўлю сябе на тым, што ў яго дасціпным расказе і заключаюцца адказы на тыя мае пытанні. І стараюся не прапусціць ні слова...

— Я дваццаць сем гадоў адукаў школе. Нядаўна мне нават уручылі знак «Заслужанага настаўніка». Пасля, воль ужо больш сарака гадоў, працую ў літаратуры. Але ўсё роўна застаюся ў душы настаўнікам. Можа і таму я вельмі любімо сустракацца з дзецьмі. Сустрэць гэтых было ў мяне вельмі багата. Прыпамінаецца адна. Была гэта, злаяшча, у трыццацім годзе. Якіх тады вышлі мае «Палескія рабінзоны». Не памятаю, у якой школе і дзе мы былі. Быў я, Якімовіч і шчыра шэкта. Кла — паўночна дзяцей. Садзяць не фак, як на ўроку, а абшумішы, адзіна аднаго. Заваў, я ўжо гэты вывуцкі, садзяць самыя «распуснікі», але затое і самыя дасціпны. І воль падалося мне, што адзін хлопчык не дужа цікавацца, пра што тут ідзе гаворка. Відаць, не любіць кніжкі чытаць. Я таіх, хто не любіць чытаць, заўсёды называў сярод гурту. А на гэтым разе — памыліўся. Падумаю я, а ён і кажа: «А дзе Мірон і Віктар бралі вяржокі, каб звязчы бандытаў?» Хапіўся я за галаву:

гэта раскаваць? А таму, каб падкрэсліць, што дзеці вельмі лаяральна чытаць, усё заўважваю і адчуваючы. Нават няносам адчуваючы і не даруючы пісьменніку самай дробязнай неахайнасці. Адсюль і абавязкі спецыяніста, які піша для дзяцей: ведай добра, даканала тое, пра што пішаць, выярай усё словы, учыні і пачуці сваіх герояў, будзь з дзецьмі шчыры.

Самая сабэ заходзіць гаворка аб спецыфіцы дзіцячай літаратуры. Пачуўшы ад мяне гэтае слова — спецыфіка, Іван Міхайлавіч ажыў, ляшча, махае рукой:

— Мне здаецца, ў гэтай справе ёсць нейкая блытаніна. Што такое «спецыфіка»? Па-моўна, гэта ёсць асаблівасці, уласцівасці пэнаў вузкай спецыяльнасці. Кожны згодзіцца, што для дзяцей школьнага ўзросту трэба пісаць добра, цікава, зразумела, без выкрутасаў і г. д. Але ж хіба для дарослых такіх якасці не ракамендуецца? Значыць, гэтыя якасці і асаблівасці не будуць спецыфічнымі ні для дзіцячай літаратуры, ні для дарослай. Тут можа казаць толькі аб пэнаў накіраванасці ў выбары тэмы, героя, этычных, выхаваўчых, навуковых пытанняў.

Іншая рэч, калі гутарка ідзе аб дашкольных. Для іх такую спецыфіку, як «мь рукамі хлоп-хлоп, мь нагамі топ-топ», трэба толькі вітаць.

А калі чалавечак навуковы чытаць, навуковы нешта разумее, дык якая тут можа быць спецыфіка? Пішы для такога чалавечка добра, гэтак жа сама, як і для дарослага, а то шчы і лепш. Нехта — Балінскі ці Горкі? — правільна сказаў. Можа памыліўся, але, мне здаецца, тут і ўсё спецыфіка. Я гэтым і кіраваўся ў сваёй рабоце. Стараўся не забываць, што хоць мае героі і чытаць малыя, але — чалавек. І раз чалавек, дык яны павіны і гаварыць, і хадаць, і бегаць, і плакаць, і дурчы пачалавечы. І ўсё якаясць для пісьменніка ў тым, каб зрабіць імяна так, каб гэты і іншы малю было жывым малым, а не лялькай, не заведзенай машынкай.

І тут, нібы зачэпаны за нейкую сваю даўнюю думку, Іван Міхайлавіч успамінае:

— Памятаю, ў гады вайны жаў у Казахстане. У суседзі на кватэры ці па двары быў хлопчык. Такі ўжо, ведаеце, іздальненкі хлопчык, пра якіх кажучы: як дзяўчынка. Ды куды таму было да дзяўчыны? Ёсць ж і дзяўчыны гарзельныя, што і падурчы любіць, а часам і пабіцца. «Здаць» даць круўдзіно. Такі чысценкі ўвесь, акуратны, штонкі шыпрасаваны. Выйдзе на двор і дзідзь так аспроўжыцца, каб палічка, не дай богу, не села. Тут сабіраў яго ў ласку каючацца, адзіна аднаго на лататкі калуды, а ён чынына на лавачцы сядзіць, ручкі заложыўшы. Назіраю я за ім і дзіваюся: няўжо яму не ахвота падужацца, на дрэва залезці, камень запустыць? Тут адзін з сабіроўкаў найой яму шмаргану па напрасаванай штаніне, слядок пльмын пакінуў. Той паліўся, аспроўжыцца змахнуў са штаніны слядок гэты і зноў выйша ўвесь. І скажу я вам — не спадабаўся мне гэты хлопчык. Аніёл дай толькі. Думаю, можа памыліўся, можа гэты ў ва мне сваё дзіцянства прычытаць? Спытаў у дачкі, ці хацела б яна мець такога сына. Не, кажа, не хацела б, дужа салодзенькі. Іных жаціны пытаў — адказ адліне: не, кажучы, не хацелі б. А быў жа такі чыс, калі ад нас, пісьменнікаў, проста патрабавалі стварыць у кніжках толькі такіх аніёлу. Не хлопчыку, такіх, якія яны ёсць, а заведзена машынкай, якія дзейнічаюць па раскладу, як сьвінашчыя робаты — па праграме. Той перыяд застаўся нават у гісторыі пад назвай-перыяд аніёлу. А мне, скажыць па праўдзе, усё жыццё хацелася напісаць кнігу пра сапраўднага распусніка. Вынесці ва ўсёй красе ў кнізе такога распусніка, памудрыў Саваоса колаўскага, зрабіць яго цэнтральным героем.

«А сапраўды, адкуль узятася тыя вяржокі?» Ну, і часна кажу таму падшываючы: «Дальбог, не ведаю, адкуль яны ўзяліся. Напісалася так, і нішто не заўважыў. Ні рэдактар, ні карэктар, А ты воль заўважыў». Чаму я гэты раскаваць? А таму, каб падкрэсліць, што дзеці вельмі лаяральна чытаць, усё заўважваю і адчуваючы. Нават няносам адчуваючы і не даруючы пісьменніку самай дробязнай неахайнасці. Адсюль і абавязкі спецыяніста, які піша для дзяцей: ведай добра, даканала тое, пра што пішаць, выярай усё словы, учыні і пачуці сваіх герояў, будзь з дзецьмі шчыры.

Самая сабэ заходзіць гаворка аб спецыфіцы дзіцячай літаратуры. Пачуўшы ад мяне гэтае слова — спецыфіка, Іван Міхайлавіч ажыў, ляшча, махае рукой:

— Мне здаецца, ў гэтай справе ёсць нейкая блытаніна. Што такое «спецыфіка»? Па-моўна, гэта ёсць асаблівасці, уласцівасці пэнаў вузкай спецыяльнасці. Кожны згодзіцца, што для дзяцей школьнага ўзросту трэба пісаць добра, цікава, зразумела, без выкрутасаў і г. д. Але ж хіба для дарослых такіх якасці не ракамендуецца? Значыць, гэтыя якасці і асаблівасці не будуць спецыфічнымі ні для дзіцячай літаратуры, ні для дарослай. Тут можа казаць толькі аб пэнаў накіраванасці ў выбары тэмы, героя, этычных, выхаваўчых, навуковых пытанняў.

Іншая рэч, калі гутарка ідзе аб дашкольных. Для іх такую спецыфіку, як «мь рукамі хлоп-хлоп, мь нагамі топ-топ», трэба толькі вітаць.

А калі чалавечак навуковы чытаць, навуковы нешта разумее, дык якая тут можа быць спецыфіка? Пішы для такога чалавечка добра, гэтак жа сама, як і для дарослага, а то шчы і лепш. Нехта — Балінскі ці Горкі? — правільна сказаў. Можа памыліўся, але, мне здаецца, тут і ўсё спецыфіка. Я гэтым і кіраваўся ў сваёй рабоце. Стараўся не забываць, што хоць мае героі і чытаць малыя, але — чалавек. І раз чалавек, дык яны павіны і гаварыць, і хадаць, і бегаць, і плакаць, і дурчы пачалавечы. І ўсё якаясць для пісьменніка ў тым, каб зрабіць імяна так, каб гэты і іншы малю было жывым малым, а не лялькай, не заведзенай машынкай.

І тут, нібы зачэпаны за нейкую сваю даўнюю думку, Іван Міхайлавіч успамінае:

— Памятаю, ў гады вайны жаў у Казахстане. У суседзі на кватэры ці па двары быў хлопчык. Такі ўжо, ведаеце, іздальненкі хлопчык, пра якіх кажучы: як дзяўчынка. Ды куды таму было да дзяўчыны? Ёсць ж і дзяўчыны гарзельныя, што і падурчы любіць, а часам і пабіцца. «Здаць» даць круўдзіно. Такі чысценкі ўвесь, акуратны, штонкі шыпрасаваны. Выйдзе на двор і дзідзь так аспроўжыцца, каб палічка, не дай богу, не села. Тут сабіраў яго ў ласку каючацца, адзіна аднаго на лататкі калуды, а ён чынына на лавачцы сядзіць, ручкі заложыўшы. Назіраю я за ім і дзіваюся: няўжо яму не ахвота падужацца, на дрэва залезці, камень запустыць? Тут адзін з сабіроўкаў найой яму шмаргану па напрасаванай штаніне, слядок пльмын пакінуў. Той паліўся, аспроўжыцца змахнуў са штаніны слядок гэты і зноў выйша ўвесь. І скажу я вам — не спадабаўся мне гэты хлопчык. Аніёл дай толькі. Думаю, можа памыліўся, можа гэты ў ва мне сваё дзіцянства прычытаць? Спытаў у дачкі, ці хацела б яна мець такога сына. Не, кажа, не хацела б, дужа салодзенькі. Іных жаціны пытаў — адказ адліне: не, кажучы, не хацелі б. А быў жа такі чыс, калі ад нас, пісьменнікаў, проста патрабавалі стварыць у кніжках толькі такіх аніёлу. Не хлопчыку, такіх, якія яны ёсць, а заведзена машынкай, якія дзейнічаюць па раскладу, як сьвінашчыя робаты — па праграме. Той перыяд застаўся нават у гісторыі пад назвай-перыяд аніёлу. А мне, скажыць па праўдзе, усё жыццё хацелася напісаць кнігу пра сапраўднага распусніка. Вынесці ва ўсёй красе ў кнізе такога распусніка, памудрыў Саваоса колаўскага, зрабіць яго цэнтральным героем.

Хацеў гэта зрабіць яшчэ ў трыццаціх гады, ды тады напярэдавалі, што кнігі такой не апублікуюць. І дзіця вельмі хочацца напісаць такую кнігу. Праўда, не ведаю, ці здолею, адароубе пачало падводзіць. А кніжка такая патрэбна нават. Бачыць таго, што хлапчыкі-чытачы пачынуць пераймаць такога распусніка, не трэба. Наадварот, мне здаецца, будуць унікаць ад яго, вучыцца на ім, як не трэба рабіць. Бо калі і паявіцца ў школе ці ў вёсцы такі хлапчык, дык яго ж адразу ахрысцяць імем распусніка. А дзеці калі ахрысцяць, паспрабуй тады змыць гэту мянушку. Ого, як гэта нялёгка будзе зрабіць!

— І ўвогуле я вам павінен сказаць, — Іван Міхайлавіч змаўкае на хвіліну, — што дадзі не так лёгка і сівасаваць, як здаецца каторому пісьменніку ці педагогу. Воль паслухацьце няўдзячнае. Сам бачыў і чуў. Малое — вельмі просіць маці звязчы яго ў шчыр. А да пэнаў гадоў дзяцей тым не пускаяць. Маці і кажа сынку: «Запомні, сыноч, калі пэна ў шчыр будзе пытаць у цябе, колькі табе гадоў, ты не кажы, што чатыры і тры месяцы. А скажы — пяць і сем месцаў. Запомні!» — «Запомні!» Падыходзіць яму да шчыра, а сыноч і пытае: «Мама, а пасля, як мы вернемся з шчыра, мне можна будзе гаварыць праўду?» Чыне? Гэта ж гаворыць ужо чалавечак, прытым хоршым чалавечак. Воль вам і ўсё прыча аб тым, лёгка сапасаваць малое, падбіць яго на благодзе ці не. Канечне, гэтым я не хачу сказаць, што пісьменнік тут вольны пісаць усё, што хоча. Трэба ведаць і меру. Сваавольства свавольству — розніца. І, вядома, кепска робіць тыя пісьменнікі, якія будуць твор толькі на адных свавольствах, ды прытым часам на такіх свавольствах, якіх ўжо кароюцца на крмынічалю колаўску.

Вельмі радзі, калі гутарка ідзе аб дашкольных. Для іх такую спецыфіку, як «мь рукамі хлоп-хлоп, мь нагамі топ-топ», трэба толькі вітаць.

А калі чалавечак навуковы чытаць, навуковы нешта разумее, дык якая тут можа быць спецыфіка? Пішы для такога чалавечка добра, гэтак жа сама, як і для дарослага, а то шчы і лепш. Нехта — Балінскі ці Горкі? — правільна сказаў. Можа памыліўся, але, мне здаецца, тут і ўсё спецыфіка. Я гэтым і кіраваўся ў сваёй рабоце. Стараўся не забываць, што хоць мае героі і чытаць малыя, але — чалавек. І раз чалавек, дык яны павіны і гаварыць, і хадаць, і бегаць, і плакаць, і дурчы пачалавечы. І ўсё якаясць для пісьменніка ў тым, каб зрабіць імяна так, каб гэты і іншы малю было жывым малым, а не лялькай, не заведзенай машынкай.

І тут, нібы зачэпаны за нейкую сваю даўнюю думку, Іван Міхайлавіч успамінае:

— Памятаю, ў гады вайны жаў у Казахстане. У суседзі на кватэры ці па двары быў хлопчык. Такі ўжо, ведаеце, іздальненкі хлопчык, пра якіх кажучы: як дзяўчынка. Ды куды таму было да дзяўчыны? Ёсць ж і дзяўчыны гарзельныя, што і падурчы любіць, а часам і пабіцца. «Здаць» даць круўдзіно. Такі чысценкі ўвесь, акуратны, штонкі шыпрасаваны. Выйдзе на двор і дзідзь так аспроўжыцца, каб палічка, не дай богу, не села. Тут сабіраў яго ў ласку каючацца, адзіна аднаго на лататкі калуды, а ён чынына на лавачцы сядзіць, ручкі заложыўшы. Назіраю я за ім і дзіваюся: няўжо яму не ахвота падужацца, на дрэва залезці, камень запустыць? Тут адзін з сабіроўкаў найой яму шмаргану па напрасаванай штаніне, слядок пльмын пакінуў. Той паліўся, аспроўжыцца змахнуў са штаніны слядок гэты і зноў выйша ўвесь. І скажу я вам — не спадабаўся мне гэты хлопчык. Аніёл дай толькі. Думаю, можа памыліўся, можа гэты ў ва мне сваё дзіцянства прычытаць? Спытаў у дачкі, ці хацела б яна мець такога сына. Не, кажа, не хацела б, дужа салодзенькі. Іных жаціны пытаў — адказ адліне: не, кажучы, не хацелі б. А быў жа такі чыс, калі ад нас, пісьменнікаў, проста патрабавалі стварыць у кніжках толькі такіх аніёлу. Не хлопчыку, такіх, якія яны ёсць, а заведзена машынкай, якія дзейнічаюць па раскладу, як сьвінашчыя робаты — па праграме. Той перыяд застаўся нават у гісторыі пад назвай-перыяд аніёлу. А мне, скажыць па праўдзе, усё жыццё хацелася напісаць кнігу пра сапраўднага распусніка. Вынесці ва ўсёй красе ў кнізе такога распусніка, памудрыў Саваоса колаўскага, зрабіць яго цэнтральным героем.

Хацеў гэта зрабіць яшчэ ў трыццаціх гады, ды тады напярэдавалі, што кнігі такой не апублікуюць. І дзіця вельмі хочацца напісаць такую кнігу. Праўда, не ведаю, ці здолею, адароубе пачало падводзіць. А кніжка такая патрэбна нават. Бачыць таго, што хлапчыкі-чытачы пачынуць пераймаць такога распусніка, не трэба. Наадварот, мне здаецца, будуць унікаць ад яго, вучыцца на ім, як не трэба рабіць. Бо калі і паявіцца ў школе ці ў вёсцы такі хлапчык, дык яго ж адразу ахрысцяць імем распусніка. А дзеці калі ахрысцяць, паспрабуй тады змыць гэту мянушку. Ого, як гэта нялёгка будзе зрабіць!

— І ўвогуле я вам павінен сказаць, — Іван Міхайлавіч змаўкае на хвіліну, — што дадзі не так лёгка і сівасаваць, як здаецца каторому пісьменніку ці педагогу. Воль паслухацьце няўдзячнае. Сам бачыў і чуў. Малое — вельмі просіць маці звязчы яго ў шчыр. А да пэнаў гадоў дзяцей тым не пускаяць. Маці і кажа сынку: «Запомні, сыноч, калі пэна ў шчыр будзе пытаць у цябе, колькі табе гадоў, ты не кажы, што чатыры і тры месяцы. А скажы — пяць і сем месцаў. Запомні!» — «Запомні!» Падыходзіць яму да шчыра, а сыноч і пытае: «Мама, а пасля, як мы вернемся з шчыра, мне можна будзе гаварыць праўду?» Чыне? Гэта ж гаворыць ужо чалавечак, прытым хоршым чалавечак. Воль вам і ўсё прыча аб тым, лёгка сапасаваць малое, падбіць яго на благодзе ці не. Канечне, гэтым я не хачу сказаць, што пісьменнік тут вольны пісаць усё, што хоча. Трэба ведаць і меру. Сваавольства свавольству — розніца. І, вядома, кепска робіць тыя пісьменнікі, якія будуць твор толькі на адных свавольствах, ды прытым часам на такіх свавольствах, якіх ўжо кароюцца на крмынічалю колаўску.

Вельмі радзі, калі гутарка ідзе аб дашкольных. Для іх такую спецыфіку, як «мь рукамі хлоп-хлоп, мь нагамі топ-топ», трэба толькі вітаць.

А калі чалавечак навуковы чытаць, навуковы нешта разумее, дык якая тут можа быць спецыфіка? Пішы для такога чалавечка добра, гэтак жа сама, як і для дарослага, а то шчы і лепш. Нехта — Балінскі ці Горкі? — правільна сказаў. Можа памыліўся, але, мне здаецца, тут і ўсё спецыфіка. Я гэтым і кіраваўся ў сваёй рабоце. Стараўся не забываць, што хоць мае героі і чытаць малыя, але — чалавек. І раз чалавек, дык яны павіны і гаварыць, і хадаць, і бегаць, і плакаць, і дурчы пачалавечы. І ўсё якаясць для пісьменніка ў тым, каб зрабіць імяна так, каб гэты і іншы малю было жывым малым, а не лялькай, не заведзенай машынкай.

І тут, нібы зачэпаны за нейкую сваю даўнюю думку, Іван Міхайлавіч успамінае:

— Памятаю, ў гады вайны жаў у Казахстане. У суседзі на кватэры ці па двары быў хлопчык. Такі ўжо, ведаеце, іздальненкі хлопчык, пра якіх кажучы: як дзяўчынка. Ды куды таму было да дзяўчыны? Ёсць ж і дзяўчыны гарзельныя, што і падурчы любіць, а часам і пабіцца. «Здаць» даць круўдзіно. Такі чысценкі ўвесь, акуратны, штонкі шыпрасаваны. Выйдзе на двор і дзідзь так аспроўжыцца, каб палічка, не дай богу, не села. Тут сабіраў яго ў ласку каючацца, адзіна аднаго на лататкі калуды, а ён чынына на лавачцы сядзіць, ручкі заложыўшы. Назіраю я за ім і дзіваюся: няўжо яму не ахвота падужацца, на дрэва залезці, камень запустыць? Тут адзін з сабіроўкаў найой яму шмаргану па напрасаванай штаніне, слядок пльмын пакінуў. Той паліўся, аспроўжыцца змахнуў са штаніны слядок гэты і зноў выйша ўвесь. І скажу я вам — не спадабаўся мне гэты хлопчык. Аніёл дай толькі. Думаю, можа памыліўся, можа гэты ў ва мне сваё дзіцянства прычытаць? Спытаў у дачкі, ці хацела б яна мець такога сына. Не, кажа, не хацела б, дужа салодзенькі. Іных жаціны пытаў — адказ адліне: не, кажучы, не хацелі б. А быў жа такі чыс, калі ад нас, пісьменнікаў, проста патрабавалі стварыць у кніжках толькі такіх аніёлу. Не хлопчыку, такіх, якія яны ёсць, а заведзена машынкай, якія дзейнічаюць па раскладу, як сьвінашчыя робаты — па праграме. Той перыяд застаўся нават у гісторыі пад назвай-перыяд аніёлу. А мне, скажыць па праўдзе, усё жыццё хацел

